

RuAssetsWatch

МОНІТОРИНГ ІНІЦІАТИВ ЩОДО КОНФІСКАЦІЇ РОСІЙСЬКИХ АКТИВІВ ДЛЯ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

грудень 2022 р.

- Лідерами виступають США, де прийнято поправку про використання доходів від арештованих активів підсанкційних російських олігархів та компаній на допомогу Україні, та Канада, яка починає перший процес арешту та конфіскації активів російського олігарха, що перебуває під санкціями.
- «Лакмусовим папірцем» ефективності санкцій країн G7 та ЄС є впровадження граничної ціни на російську нафту. Наскільки ці заходи є ефективними – покаже час, проте вже зараз потрібне розгортання системи контролю за режимом обмежень. Мова про ідентифікацію та накладення санкцій на структури, що беруть участь у схемах обходу.
- Оптимальні шляхи конфіскації російських активів шукають уже не лише провідні міжнародні юристи та науковці, а й політики. Президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляен заявила, що напрацьовуються правові методи, щоб використати доходи від цих активів для відновлення України. До пошуку варіантів спонукає і диспропорція між потребами відбудови України та можливостями країн-союзниць мобілізувати кошти.
- Заморожених російських активів значно менше, ніж повідомляється. За неофіційними даними, кількість ідентифікованих активів Центробанку рф становить менше третини від 300 млрд дол., нібито заморожених в країнах G7. Ведеться інтенсивна робота, щоб визначити, де і в чиєму володінні знаходиться решта.
- Щодо активів російських олігархів, основною проблемою є пошук холдингів, оскільки підсанкційні особи передають активи з прямого володіння в трасти, членам сім'ї або партнерам, або ж акції розпорошують по багатьом юрисдикціям. Схожі проблеми і в Україні. Зокрема, показовим буде розслідування та доля активів групи VS Energy.

Матеріал підготовлено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у рамках проекту «Адвокація «зеленого» відновлення України через посилення підтримки України та послаблення російського впливу в ЄС». Матеріал відображає позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження».

1. Законодавчі ініціативи США та Канади

Опис ситуації

22 грудня 2022 року Сенат США [ухвалив](#) закон про державні витрати (Consolidated Appropriations Act) на суму 1,7 трлн дол. Закон передбачає фінансування до 30 вересня 2023 року для армії США та ряду невійськових програм, а також **екстрену безпекову, економічну та гуманітарну допомогу Україні та країнам-союзникам в розмірі 44,9 млрд дол.** Наступного дня закон [підтримала](#) Палата представників США, 29 грудня закон [підписав](#) президент США Джо Байден.

Закон включає [поправку](#) сенатора-республіканця Ліндсі Грема про **можливість передачі доходів від визначеного конфіскованого майна для допомоги Україні для відшкодування збитків, завданих російською агресією.** «Ця поправка дозволить Міністерству юстиції через державного секретаря передавати доходи від арештованих активів олігархів або інших підсанкційних організацій народові України» – заявив [CNN](#) Ліндсі Грем.

Застосування поправки дозволить конфісковувати майно, яке належало або яким володіє особа, щодо якої застосовані санкції, або майно, яке було вилучене до дій із порушення санкцій, та направляти доходи від цього майна для допомоги Україні. Як зазначають окремі [аналітики](#), **йдеться про використання з метою відновлення України переважно активів олігархів (близько 30 млрд дол., що фігурують у звіті REPO — створеній у США міжнародній групі з пошуку російських активів),** і навіть коштів, конфіскованих через порушення санкцій. Очевидно, ці кошти надаватимуться Україні у формі технічної допомоги.

Є також думка, що ця поправка дозволить використовувати для підтримки України як кошти від продажу, так і доходи від конфіскованих активів, включаючи приватні яхти, літаки, особняки та дорогі витвори мистецтва підсанкційних російських олігархів та організацій, які підтримують режим путіна.

Як вже зазначалось, до цього єдиною країною світу, що законодавчо закріпила можливість використовувати конфісковані російські активи на відшкодування збитків України, була Канада. Відповідні поправки до закону «Про спеціальні економічні заходи» (Special Economic Measures Act) Сенат Канади [затвердив](#) ще 23 червня 2022 року.

І ось закон «Про спеціальні економічні заходи» набув практичного застосування – **Канада планує конфіскувати 26 млн дол. США** у компанії Granite Capital Holdings Ltd., що належить російському олігарху Роману Абрамовичу, який перебуває під санкціями. Уряд країни 19 грудня 2022 року [повідомив](#), що Канада є першою країною G7, яка запровадила такі заходи, демонструючи свою тверду прихильність Україні, її відбудові, та притягаючи до відповідальності тих, хто отримав прибутки від режиму путіна та підтримував його.

Це перший випадок, коли Канада використовує свої нові повноваження, які дозволяють уряду проводити арешт активів, що належать особам, які потрапили під санкції. У разі якщо суд задовольнить конфіскацію, отримані кошти можна буде використати на відновлення України та компенсацію жертвам, що постраждали від збройної агресії рф.

Аналіз

До цього часу в США були відсутні спеціальні механізми для передачі доходів від конфіскованих російських активів на відбудову України. Але певні законодавчі ініціативи вже пропонувались – зокрема, законопроект [HR 6930](#), який мав назву «Закон про конфіскацію активів для відновлення України» (Asset Seizure for Ukraine Reconstruction Act).

Положення цього законопроекту передбачали, що «Президент за допомогою інструкцій, ліцензій або інших нормативних актів, які можуть бути оприлюднені, і відповідно до належної правової процедури, повинен конфіскувати будь-яке майно або рахунки, що підпадають під юрисдикцію Сполучених Штатів, вартістю понад 2 000 000 доларів США, і належать російським енергетичним компаніям або іноземним особам, чії статки частково отримані через корупцію, пов'язану з режимом президента росії владіміра путіна або його політичну підтримку, і щодо яких президент запровадив санкції».

Для досягнення таких цілей передбачалося, що президент США має призначити особу чи агенцію, яка має утримувати, використовувати, управляти, ліквідовувати або продавати конфісковані активи, доходи від яких будуть використанні на благо народу України. Також пропонувалось створити Міжвідомчу робочу групу на чолі з Державним секретарем для визначення конституційних механізмів, за допомогою яких президент США може вживати заходів для арешту та конфіскації підсанкційних активів іноземних осіб.

Палата представників США проголосувала за законопроект HR 6930 27 квітня 2022 року. Документ підтримали 417 конгресменів і лише 8 висловилися проти. Наступного дня законопроект пройшов два читання у Сенаті США та був переданий до Комітету з міжнародних відносин, де перебуває і дотепер.

Ще одна законодавча ініціатива від Конгресу – пропозиції до законопроекту HR 7900 про асигнування на національну оборону (National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2023), внесені сенаторами Джимом Пішем та Шелдоном Вайтхаусом. Автори поправки, яку назвали Russian Elites, Proxies and Oligarchs Act of 2022 (REPO Act of 2022) [запропонували](#) наділити президента США надзвичайними повноваженнями та запровадити нові процедури, які дозволять конфіскувати активи, набуті злочинним шляхом, і спрямовувати їх на допомогу Україні, строком на три роки.

Зокрема, в цьому законопроекті пропонувалось:

- надати президенту США повноваження конфіскувати російські суверенні активи, які були заморожені в Сполучених Штатах;
- вимагати від фінансових установ звітувати про будь-які активи рф, що перебувають у їхньому зберіганні;
- створити Фонд підтримки України та вимагати, щоб будь-які конфісковані суверенні кошти були перераховані на користь України;
- надати Державному секретарю США повноваження щодо направлення конфіскованих коштів до України;
- надати Управлінню з координації санкцій Державного департаменту США додаткові ресурси для роботи з партнерами та союзниками за кордоном для досягнення мети конфіскації додаткових російських суверенних активів в інших країнах.

Крім того, усі права, право власності щодо конфіскованих активів в рамках визначених цим законопроектом повноважень, будуть належати уряду США, а після конфіскації або продажу таких активів, отримані кошти пропонуються спрямувати до створеного Фонду підтримки України. В подальшому кошти із спеціального рахунку Фонду підтримки України, серед іншого, можуть бути надані уряду України для наступних цілей:

- на реконструкцію та відбудову України;
- для надання гуманітарної допомоги народу України;
- забезпечення допомоги в безпеці України;
- для інших цілей для безпосередньої та ефективної підтримки відновлення України та добробуту народу (див. детальніше [ТУТ](#)).

Ця поправка не була підтримана. Прийнятий закон (HR 7776), який 23 грудня 2022 року [підписав](#) президент Байден, [передбачає](#) розширення та зміну так званої Ukraine Security Assistance Initiative – основної програми підтримки України Міноборони США, аналіз ефективності санкцій проти РФ та інші важливі положення.

Ухвалення спеціального законодавства, що дозволить конфісковувати підсанкційні активи російських олігархів та компаній, вирішило б цілий ряд проблем, оскільки замороження активів передбачає лише їх блокування для використання власником. А для того, щоб конфіскувати активи – потрібно їх арештувати та передати у власність уряду. Разом з тим, чинне законодавство США дозволяє застосовувати правовий механізм, за допомогою якого держава може конфіскувати активи, лише до активів, які використовуються підсанкційними приватними особами або придбані незаконним шляхом.

Як відомо, ще початку березня 2022 року при Міністерстві юстиції США була створена міжвідомча правоохоронна група [KleptoCapture](#), яка займається забезпеченням широких санкцій, експортних обмежень та економічних контрзаходів, які США разом з союзниками та партнерами запровадили у відповідь на вторгнення РФ в Україну. Цілями діяльності цієї групи є:

- розслідування та судове переслідування порушень нових і майбутніх санкцій, запроваджених у відповідь на вторгнення в Україну, а також санкцій, запроваджених за попередні випадки російської агресії та корупції;
- боротьба з незаконними спробами саботувати обмеження, введені проти російських фінансових установ, включаючи судове переслідування тих, хто намагається ухилитися від принципу «знай свого клієнта», і заходів проти відмивання грошей;
- цільові спроби використання криптовалюти для ухилення від санкцій США, відмивання доходів від іноземної корупції або ухилення від санкцій США, запроваджених у зв'язку з російською військовою агресією;
- використання інструментів цивільної та кримінальної конфіскації активів, що належать особам, які потрапили під санкції, або активів, визначених як доходи від незаконної діяльності.

KleptoCapture доповнює роботу трансатлантичної робочої групи REPO, створеної 26 лютого 2022 року лідерами США, Європейської Комісії, Франції, Німеччини, Італії, Великої

Британії, Канади та Австралії, яка займається ідентифікацією та арештом активів підсанкційних осіб і компаній по всьому світу.

На додаток до створення робочої групи REPO, Держказначейство США вжило заходів для посилення співпраці та обміну розвідданими та створило мережу з боротьби з фінансовими злочинами (FinCEN). Також відомство опубліковано попередження для фінансових установ про важливість виявлення та повідомлення про підозрілі транзакції російських еліт, олігархів та їхніх довірених осіб, що перебувають під санкціями, щодо нерухомості, предметів розкоші та цінних активів.

У процесі своєї роботи міжвідомча робоча група KleptoCapture стикнулася з рядом слідчих та юридичних труднощів. Зокрема, **основною проблемою є пошук холдингів, оскільки російські підсанкційні особи передають свої активи з прямого володіння в трасти, членам сім'ї або партнерам, або ж акції розпоршують по багатьом юрисдикціям. Крім того, американське законодавство має обмежені повноваження щодо арешту та конфіскації заморожених російських активів.** Але, враховуючи останні законодавчі зміни та ініціативи, є сподівання, що найближчим часом цей процес буде активізований.

Так, в рамках роботи міжвідомчої робочої групи KleptoCapture були знайдені та арештовані активи російських олігархів, зокрема, два літаки Романа Абрамовича вартістю понад 400 млн дол., яхта Сулеймана Керімова, що перебувала на Фіджі, вартістю понад 300 млн дол. та яхта Віктора Вексельберга в Іспанії вартістю понад 90 млн дол., а також ряд інших активів.

Разом з тим, чинне законодавство США дозволяє кримінальне переслідування осіб, що ухиляються від санкцій або здійснюють відмивання грошей на території США і це не тільки російські олігархи. Показовою є справа українського экс-депутата Андрія Деркача.

Кейс Деркача (справа про відмивання грошей та ухилення від санкцій)

У грудні 2022 року до федерального суду Брукліна було направлено обвинувальний акт за семи пунктами, які звинувачують українського экс-депутата Андрія Деркача у змові з метою порушення Закону про міжнародні надзвичайні економічні повноваження (IEEPA), банківському шахрайстві, змові щодо відмивання грошей і чотирьох пунктах відмивання грошей у зв'язку з купівлею та обслуговуванням двох кондомініумів у Беверлі-Хіллз, Каліфорнія. Деркач придбав нерухомість в порушення нових санкцій США, запроваджених на початку цього року, і приховав свою зацікавленість в угодах.

Як стверджується в обвинувальному акті, починаючи з 2013 року Деркач разом із співучасником розробив схему купівлі та утримання двох елітних кондомініумів у Беверлі-Хіллз, приховуючи свою зацікавленість в угодах від фінансових установ США. Зокрема, Деркач користувався послугами корпоративного номінального представника, багаторівневої структури каліфорнійських підставних компаній, численних банківських і брокерських рахунків у США. Використовуючи цю схему, Деркач переказав представнику приблизно 3,92 млн дол. із закордонних рахунків у Латвії та Швейцарії, що належать компаніям, зареєстрованим на Британських Віргінських островах. Потім ці гроші були використані для сплати 3,2 млн дол. готівкою на ім'я юридичної особи, створеної номінальним уповноваженим, причому Деркач нібито не мав жодного відношення до цієї покупки (детальніше про справу [mym](#)).

«Спроба насолоджуватися безпекою, захистом і свободами відкритого суспільства, водночас таємно працюючи над підривом цього самого суспільства, є лицемірством, яке проходить через кожне звинувачення по санкціях, оголошених цільовою групою. Це особливо

кричуще лицемірство у випадку з Андрієм Деркачем, який отримав санкції за спроби підірвати американську демократію, водночас корупційно намагаючись отримати вигоди від її захисту», – сказав директор робочої групи KleptoCapture Ендрю С. Адамс.

Слід зазначити, що [санкції](#) проти Андрія Деркача були впроваджені США ще до широкомасштабного вторгнення РФ – у вересні 2020 року, за спробу вплинути на президентські вибори у США у 2020 році. Також, у січні 2021 року були [запроваджені санкції](#) до осіб та компаній, пов'язаних з Деркачем. Всі активи та участь у власності цих осіб, які підпадають під юрисдикцію США, заблоковано, а громадянам США загалом заборонено брати участь у транзакціях з ними. Крім того, блокуються будь-які організації, які на 50 або більше відсотків належать одній або кільком з цих осіб.

Нагадаємо, в Україні Деркач [звинувачується](#) в державній зраді та незаконному збагаченні, його оголошено у розшук та заочно заарештовано. Санкції щодо нього та ряду пов'язаних з ним юридичних та фізичних осіб, які разом створили агентурну мережу ГРУ РФ, запроваджені РНБОУ у серпні 2021 року.

---

2. Міжнародна санкційна політика: останні тенденції

Опис ситуації

Щоб сприяти впровадженню санкцій ЄС, Європейська Комісія [запропонувала додати порушення обмежувальних заходів ЄС до списку злочинів ЄС](#), а також посилити правила щодо повернення та конфіскації активів. Поки російська війна проти України триває, надзвичайно важливо, щоб обмежувальні заходи ЄС були повністю впроваджені. **Ці пропозиції спрямовані на те, щоб активи фізичних та юридичних осіб, які порушують обмежувальні заходи, могли бути ефективно конфісковані в майбутньому.**

Як зазначається в [Інформаційному бюлетені](#) Єврокомісії від 20 грудня 2022 року, було заблоковано майже 19 млрд євро активів фігурантів і організацій. Близько 300 млрд євро із резервів Центрального банку Росії було заблоковано на території ЄС та інших країн G7. Єврокомісія запропонувала країнам-членам ЄС кілька варіантів можливого використання цих коштів для відновлення України. Наразі ЄС обговорює ці ідеї з державами-членами й міжнародними партнерами.

Але чи дійсно запроваджені міжнародні санкції є ефективними та разом із військовою допомогою країн-партнерів України зможуть допомогти зупинити російську військову машину? Як [сказав](#) Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль: «*потрібно працювати над санкціями у військовій сфері, зокрема охопити всю торгівлю військовою продукцією та продукцією подвійного призначення з конкретними секторальними та вторинними санкціями, аби унеможливити їх обхід. Це пріоритет номер один*». В енергетичній сфері, за його словами, крім обмежень на нафту й газ, важливо запровадити санкції в російській атомній промисловості та атомних технологіях.

Інше питання – скільки всього російських грошей зберігається за кордоном та скільки реально заморожені. За приблизними [оцінками](#) експертів-економістів, загальний обсяг активів фізичних та юридичних осіб за межами РФ становить більше 1 трлн дол. Скільки з них належать підсанкційним особам та організаціям, встановити важко.

Основною подією в сфері санкційної політики стало запровадження із 5 грудня 2022 року **заборони на імпорт усієї російської нафти** морським шляхом. Ці санкції були запроваджені країнами G7, Австралією та ЄС щодо найприбутковішої сфери експорту росії. Колективна заборона стосується імпорту російської сирової нафти на ринки цих країн. Заборона стосується також послуг, пов'язаних з цим, включаючи фінанси, страхування та транспортування.

Разом з тим, щоб забезпечити продовження надходження нафти на світовий ринок в умовах обмежень, країни G7, ЄС та Австралія встановили, як виняток, режим граничної ціни на нафту, що дозволить продовжувати надавати пов'язані послуги для транспортування російської нафти до третіх країн та між ними, якщо нафта продається за граничною ціною (price cap) або нижче. Наразі price cap встановлено на рівні 60 дол. США за барель, але він підлягає регулярному перегляду.

Метою запровадження такого режиму є зменшення доходів росії від експорту нафти та здатності росії фінансувати війну в Україні через завищені світові ціни на нафту, водночас дозволяючи нафті продовжувати надходити до третіх країн, які цього потребують.

Водночас, країни-партнери України посилюють контроль за виконанням санкцій. Так, у Великобританії створено новий підрозділ – Управління із застосування фінансових санкцій (**OFSI**) при Міністерстві фінансів. Ним розроблено [Інструкцію](#) щодо заборони у Великобританії морських перевезень та вказівки щодо обмеження цін на російську нафту (HMT Industry Guidance). Зокрема, цей підрозділ **створить систему ліцензування та контролю** за обмеженням цін на нафту; **буде взаємодіяти з бізнесом для забезпечення готовності до обмеження; і постійно контролювати рівень і вплив обмеження.**

В США контроль за виконанням санкцій здійснює Управління з контролю за іноземними активами (**OFAC**) Міністерства фінансів США. Саме цей підрозділ керує економічними й торговими санкціями та забезпечує їх виконання на основі зовнішньої політики США та цілей національної безпеки – проти іноземних країн і режимів, терористів, міжнародних наркоторговців, осіб, які займаються діяльністю, пов'язаною з розповсюдженням зброї масового знищення та іншими загрозами національній безпеці, зовнішній політиці чи економіці США. Ним також 30 грудня 2022 року опубліковані [Попередні рекомендації](#) щодо впровадження політики обмеження цін на нафтопродукти походженням з рф. (Preliminary Guidance on Implementation of the Price Cap Policy for Petroleum Products of Russian Federation Origin).

Разом з тим, як [повідомила](#) віцепрем'єрка – міністерка економіки України Юлія Свириденко, по своїй суті ініціатива нафтового price cap є винятком від повного ембарго, що спрямований на уникнення стрибків ціни. Саме так цей механізм прописаний у [восьмому пакеті санкцій ЄС](#). Головний же її висновок – повне ембарго на нафту не лише можливе, але вже закріплене в нормативних актах, а гранична ціна – лише тимчасовий запобіжник від цінового шоку при запровадженні повного ембарго.

Через тиждень після впровадження ембарго на російську нафту та запровадження price cap **нафтовий експорт із рф морем впав на 56% та встановив абсолютний мінімум за рік**. В абсолютних числах експорт нафти за тиждень впав на 1,86 млн барелів на день (-56%) і досяг приблизно 1,6 млн барелів, встановивши абсолютний мінімум за весь 2022 рік. Про це зазначає [«Суспільне»](#) з посиланням на *Bloomberg*. Однак, західні ЗМІ акуратно оцінюють дане зниження, не роблячи довгострокових висновків, адже падіння експорту може бути

пов'язане з тимчасовими факторами: погодними умовами, ремонтними роботами в російських портах на Балтиці, нестачею суден, які готові здійснити постачання російської нафти на азіатські ринки зі східних портів.

Тобто, дискусії щодо ефективності запровадження price cap тривають. Тим не менше, різка реакція рф на ці обмеження не забарилась – 27 грудня 2022 року президент країни-агресора владімір путін підписав [указ](#) про спеціальні заходи у відповідь: заборонено продаж російських нафти і нафтопродуктів країнам, які прописують у контрактах граничну ціну. Як зазначає видання [The Guardian](#), російський указ був представлений як пряма відповідь на «недружні та такі, що суперечать міжнародному праву дії США та іноземних держав і міжнародних організацій, які до них приєднались».

Аналіз

За [оцінками](#) Міністерства економіки України, за підсумками 2022 року падіння ВВП держави-агресора спостерігається на рівні 4,5-5%. Цього недостатньо, проте з початку 4-го кварталу чітко простежуються ознаки фінансового стресу російської економіки. Починаючи з жовтня росія почала значні вилучення з Фонду національного добробуту для поповнення бюджету – на рівні 4-5 млрд дол. щомісячно.

Разом з тим, зараз доступно все менше незалежних даних, оскільки західні фінансові установи та рейтингові агентства покидають росію, водночас позбавляючи країни, які застосовують санкції, інформації, необхідної для перевірки ефективності власної політики. Про це у своєму [дослідженні](#) «*Несподіваний прибуток: як росія керувала доходами від нафти і газу після вторгнення в Україну і як їй доведеться задовольнитися меншим*» пише економіст Чарльз Лічфілд. В документі, оприлюдненому Atlantic Council, він аналізує причини, чому російська економіка, незважаючи на санкції, до цього часу тримається на плаву. Зокрема, вимога до «недружніх» країн (тобто тих, які застосували санкції проти рф) платити за імпорт енергоносіїв рублями дала змогу отримати доступ до достатньої кількості твердої валюти для невідкладних потреб з початку війни, незважаючи на широко розголошене блокування валютних резервів Центрального банку рф.

Як зазначає автор, експорт нафти і газу є економічним «рятівним колом» росії. До певної, але не незначної міри, міцний рубль також дозволяє компаніям і споживачам отримати товари та технології, що перебувають під ембарго, хоч зі значною націнкою. Це правда, що обсяги торгівлі рублем набагато менші, ніж вони були до війни, тому обмінний курс більше не є точним чи глибоким показником його вартості. Індекс нафти Urals впав із піку вище 100 дол. за барель до рівня нижче 70 дол. без особливого знецінення рубля. Контрзаходи, запроваджені наприкінці лютого, такі як примусова конвертація доходів від експорту та контроль над капіталом, навіть тимчасово підвищили попит на чорному ринку, коли рублі продавалися за нижчим курсом стосовно долара.

Проте сильний рубль посилює ризик «голландської хвороби», особливо в поєднанні з західним ембарго на нові технології. Російська економіка має мало стимулів для диверсифікації, і все одно не буде конкурентоспроможною. Відтак, автор прогнозує, що **перспективи російської економіки у 2023 році є похмурими**. Аналіз бюджету рф показує, що навіть з передбачуваними надприбутковими доходами від нафти та газу в 2022 році уряду було важко встигати за поточними витратами на війну та внутрішню безпеку, не кажучи вже про інвестиції. А з ефективним обмеженням цін на нафту основний прогноз на 2023 рік полягає в тому, що росія продаватиме менші обсяги нафти та газу за нижчими

цінами. Центральний банк рф буде змушений дозволити рублю знецінитися, просто щоб переконатися, що нижчий експортний дохід вигідніше конвертується в рублі. Очікування зниження доходів уже означає, що російський уряд планує скоротити ліквідну частину свого Фонду національного добробуту.

До подібних висновків про те, що санкції діють, але їх ефективність поки недостатня, щоб російська економіка не змогла витримати фінансування війни, дійшла і Міжнародна робоча група щодо санкцій проти Росії («група Єрмака-МакФола»). 1 грудня 2022 року на офіційному веб-сайті Президента України опубліковано [нове дослідження](#) цієї групи щодо обмеження ціни на російську нафту.

Наведені авторами аргументи й розрахунки підтверджують необхідність встановлення граничної ціни в розмірі 30-35 дол. за барель. Це приведе до скорочення доходів росії від експорту нафти й газу до 100 млрд дол. і одразу ж спричинить серйозний фінансовий тиск на рф. Водночас, така ціна на російську нафту залишається вищою за середню собівартість видобутку в росії (10-15 дол. за барель), що зберігає стимули для рф постачати нафту.

Експерти описують два сценарії реалізації обмеження ціни: жорсткий і м'який. При реалізації м'якого варіанту російські нафтогазові доходи зростуть з трохи менш як 250 млрд дол. у 2021 році до 350 млрд дол. у 2022-му, а у 2023 році знизяться до 165 млрд дол. У другій половині 2023 року щоквартальні темпи падіння становитимуть до 50 млрд дол., що вже є проблематичним рівнем для російської економіки. Однак у сценарії жорстких санкцій за умови більшого дисконту на нафту передбачене зменшення доходів до рекордно низького рівня – близько 100 млрд дол., що стане катастрофічними 8-10% ВВП для росії.

У дослідженні «група Єрмака-МакФола», окрім власне запровадження граничної ціни, виступає за потужний примус для відстеження постачання російської нафти, а також ідентифікації та накладення санкцій на будь-які компанії, що беруть участь у схемах обходу санкцій. Щоб протидіяти цьому, пропонується створити незалежну моніторингову групу на кшталт UANI, яка відстежує експорт іранської нафти.

Чи знайдуть ці пропозиції практичне застосування – покаже час. Адже, як зазначає один із керівників групи Андрій Єрмак: *«...у будь-якому разі росія спробує шантажувати світ і не продавати нафту на ринки. Однак повністю відмовитися від експорту нафти не вдасться, а треті країни скористаються можливістю дістати знижку до того самого рівня граничної ціни. Тому, якщо наші партнери проявлять достатньо наполегливості й терпіння, ринки швидко пристосуються, а росія неминуче стане головним лузером».*

Таким чином, країни-партнери України вживають суттєві обмежувальні заходи для придушення російської військової машини, але основним «лакмусовим папірцем» ефективності санкцій країн G7 та ЄС є впровадження граничної ціни на російську нафту. Наскільки ці заходи є ефективними – покаже час, проте вже зараз потрібне розгортання системи контролю за режимом обмежень.

3. Проблема диспропорції між потребами для відновлення України та можливостями ЄС та країн G7

Аналіз

У нещодавно опублікованому звіті аналітичних центрів SCEEUS та CEPS [«Питання на 300 мільярдів доларів – як змусити росію заплатити за реконструкцію України»](#) автори – науковці Майкл Емерсон та Стів Блокманс – порушили тему росту масштабів руйнування росією української інфраструктури, а також питання про те, як буде компенсуватись ці втрати, за який рахунок буде відбуватися відбудова. Автори вказують, що поки триває підготовка до того, як організувати та фінансувати реконструкцію, існує величезна диспропорція між потребами, які обчислюються багатьма сотнями мільярдів доларів або євро, та реальними фінансовими можливостями ЄС та інших держав G7, які, здається, обчислюється лише десятками мільярдів.

Науковці вказують, що у нинішній ситуації Україна може виграти війну військово, але залишиться підвладною катастрофічній економічній і соціальній кризі, яка затягнеться на невизначений термін, адже фінансова допомога від країн-партнерів є недостатньою, щоб подолати нинішні економічні виклики. Політичні наслідки такого сценарію, зокрема, зруйнують будь-які шанси України швидко просунутися в якості кандидата на вступ до ЄС.

У цій ситуації конфіскація активів російського Центрального банку на суму близько 300 млрд дол., які заморожені в ЄС та інших державах G7, стала «надзвичайно очевидним рішенням», за умови можливості виключення від імунітету суверенних активів у міжнародному праві, яке застосовується в іноземних юрисдикціях. В цьому дослідженні автори показують, що існують правові підстави для такого відступу, засновані на неспровокованому виборі та веденні війни росією.

Зокрема, основним обмеженням для арешту та конфіскації суверенних активів, що знаходяться в іноземних юрисдикціях, є принцип міжнародного права імунітету від юрисдикції національного суду іншої держави (*стаття 5 Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності*). Навпаки, експропріація приватної власності іноземців, як правило, можлива, але лише у випадках, якщо це служить суспільним інтересам і здійснюється відповідно до належної процедури та адекватної компенсації. Кримінальне переслідування скасовує останню вимогу.

Зазначається, що за відсутності кодифікованого міжнародного права є переконливі аргументи для розширення правової доктрини щодо тимчасового заморожування та конфіскації таких активів, походження яких може бути доведено як джерела міжнародної злочинної діяльності. Особливо ґрунтовним є внесок Міжнародного проекту юристів ([International Lawyers Project](#)). Висновок фахівців організації для World Refugee & Migration Council полягає в тому, що правове обґрунтування виконавчих дій (передбачених національним законодавством/законом ЄС), як виключення, може відступати від принципу імунітету суверенних активів, якщо дотримані наступні критерії:

- неспровокована, невиправдана збройна агресія з порушенням територіальної цілісності іншої держави (стаття 2 (4) Статуту ООН);
- відсутність санкціонування агресії з боку ООН (розділ VII Статуту ООН, резолюція 377 A (V) ГА ООН «Єдність заради миру»);

- воєнні злочини та порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного законодавства про права людини (Римський Статут Міжнародного Кримінального суду; Женевські Конвенції 1949 року та два Додаткові протоколи 1977 року; Гаазькі конвенції 1899 та 1907 років);

- пропорційність стосовно завданих збитків (статті 49 (3) і 51 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, розроблених Комісією міжнародного права ООН у 2001 році).

Агресія росії проти України цілком виправдано відповідає трьом першим критеріям, що дозволяє зробити виправдане виключення від принципу суверенного імунітету, який не слід сприймати як абсолютну норму в міжнародному праві.

Що стосується четвертої умови, то за таких виняткових обставин виконавчі дії щодо конфіскації державних активів все одно мають відповідати певним гарантіям. По-перше, сторони повинні мати можливість оскаржити конфіскацію. По-друге, конфісковані активи повинні використовуватись лише для вузьковизначених цілей, пропорційних завданям збиткам, наприклад компенсація потерпілим, реконструкція зруйнованої інфраструктури чи надання базових послуг. У цьому випадку наступним аспектом виняткових обставин є те, що росія внесла до своєї конституції правове положення про анексію чотирьох українських областей, що означає, серед іншого привласнення собі всіх державних активів на цих територіях.

Після ухвалення ГА ООН 14 листопада 2022 року [Резолюції](#), яка закликає росію виплатити репарації за завдані нею збитки, четвертий критерій також може бути задоволеним, якщо війну буде припинено мирним договором, який включатиме згоду росії виплатити репарації та положення про передачу конфіскованих активів з цією метою.

Автори дослідження підтверджують, що потрібно без зволікань переходити до виконавчих та судових дій для конфіскації російських активів на суму 300 млрд євро та використати їх для компенсації Україні як відшкодування збитків, завданих війною. Те, що ЄС переходить до дій, також підтверджується і нещодавніми заявами президентки Єврокомісії Урсули фон дер Ляєн, яка у своєму [виступі](#) заявила про можливі шляхи використання заморожених російських активів. Зокрема, вона наголосила, що росія має розплатитися за свої жахливі злочини агресії проти суверенної держави та запропонувала створити спеціалізований суд за підтримки ООН для розслідування та судового переслідування злочину агресії рф, а також працювати над міжнародною угодою та зробити можливим використання заморожених суверенних активів рф, щоб заплатити за відновлення України. Це питання, як найбільш пріоритетне, має бути обговорене на Раді ЄС на початку 2023 року за сприяння Швеції як головуючої держави з метою прийняття рішення та вжиття заходів до кінця першого півріччя 2023 року.

Отже, на фоні зростаючої диспропорції між витратами на потреби України та коштами, які можуть мобілізувати для цього країни-партнери України, провідні міжнародні юристи та науковці шукають шляхи конфіскації суверенних активів російського Центробанку, заморожених в країнах G7. Як видно не лише з досліджень, а й політичних сигналів, напрацьовуються відповідні правові методи, щоб використати ці кошти для відновлення України.

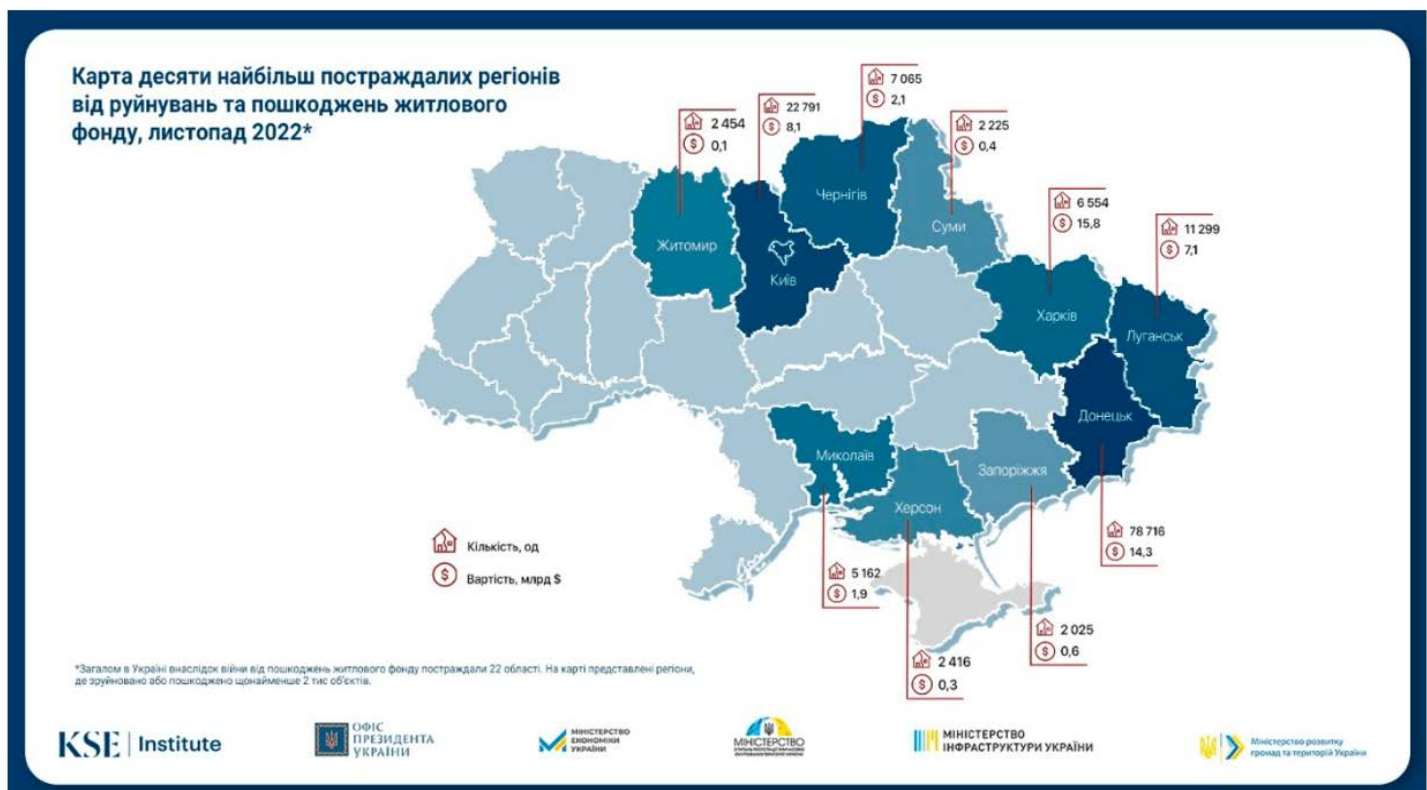
Втім, чи дійсно Україна може розраховувати саме на 300 млрд дол. суверенних активів рф? Як [азначає](#) у публікації Atlantic Council вже згаданий вище Чарльз Лічфілд, часто

використовувана цифра в 300 млрд дол. «заморожених» активів походить від останнього оприлюднення Центробанком рф складу своїх валютних резервів у січні 2022 року. Відтоді звіт було видалено з веб-сайту ЦБ рф, але його все ще можна завантажити через Wayback Machine. Це ті активи, до яких країни G7 і ще кілька країн-союзниць вирішили у вихідні після 24 лютого фактично заблокувати доступ Центробанку і Фонду національного добробуту рф.

Втім, використання слова «заморожування» є неточним. Адже воно свідчить про те, що капітали, щодо яких застосовані санкції, точно відомі, а це, як стверджує автор, не зовсім так. Посилаючись на інформацію із приватних розмов з чиновниками США і за кордоном, вказується, що загальна кількість відомих ідентифікованих активів становить менше третини від згаданих 300 млрд дол., і ведеться інтенсивна робота в рамках консультацій, щоб визначити, де знаходиться решта активів, і яка російська установа чим володіє.

Окрім припинення регулярної публікації валютного складу резервів, ЦБ рф також припинив регулярну звітність про загальні валютні резерви, тому аналітики тепер можуть бачити лише загальні резерви, включаючи валюту та золото. Крім того, ЦБ рф досі примусово конвертує 50% доходів від експорту, відтак цілком можливо, що євро та долари накопичуються на валютному балансі Центрального банку — наприклад, у приватних банках, щодо яких ЄС утримується від санкцій (зокрема «Газпромбанку»). Тому пріоритетом має стати максимальне ускладнення для цих банків швидко переміщувати гроші для задоволення валютних потреб рф.

В той же час, збитки від російської агресії зростають. Як зазначається у новому [звіті KSE Institute](#), загальна сума прямих задокументованих збитків житловій та нежитловій нерухомості, іншій інфраструктурі України станом на листопад 2022 року складає майже **136 млрд дол.** (за вартістю заміщення). У порівнянні з попередньої оцінкою від вересня 2022 року (127 млрд дол.) найбільше збитків завдано енергетичній інфраструктурі, промисловості, державним і приватним підприємствам.

Сума збитків промисловим підприємствам зросла на 3 млрд дол. та складає 13 млрд дол. Це третя за величиною стаття збитків інфраструктури. Збитки енергетичної інфраструктури збільшилися до 6.8 млрд дол. Очікується, що сума збитків може бути вищою, оскільки наразі відсутня повна інформація про стан українських підприємств, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях, та детальна інформація про шкоду, завдану інфраструктурі енергетики.

Станом на листопад 2022 року також на 2 млрд дол. зросли збитки, завдані житловому фонду, - до 52.5 млрд дол. Частка житлового фонду у загальному обсязі збитків досягла 38.6%. Кількість зруйнованих та пошкоджених приватних та багатоквартирних будинків у порівнянні з вереснем 2022 року зросла на 8 тисяч – до 143,8 тис. (126,7 тис. приватних будинків, 16.8 тис. багатоквартирних будинків, майже 0,3 тис. гуртожитків). У п'ятірці найбільш постраждалих регіонів за руйнуваннями житлового фонду – Донецька, Київська, Луганська, Чернігівська та Харківська області.

Внаслідок бойових дій продовжує зростати кількість пошкоджених та зруйнованих інфраструктурних об'єктів. Сума збитків інфраструктури зросла до 35,6 млрд дол., їхня частка складає 26,2% у загальному обсязі. З них 26,6 млрд дол. — це збитки внаслідок прямого руйнування доріг, ще 4,4 млрд дол. — збитки «Укрзалізниці» від війни.

Разом з тим, за [Європейська комісія оцінює](#) збитки, завдані Україні російською агресією, вже в **600 млрд євро**. Очевидно, що коштів російського Центробанку, що знаходяться за кордоном, недостатньо, щоб їх компенсувати.

4. Що зроблено в Україні: аналіз останніх справ

В Україні запроваджені процедури конфіскації активів підсанкційних осіб як в рамках арешту у кримінальних провадженнях, так і в рамках цивільної конфіскації без обвинувачувального вироку суду.

В Україні також діє [Task Force UA](#) – спільна робоча група державних органів, створена з метою посилення санкційного тиску, притягнення до відповідальності винних у воєнних злочинах в Україні, а саме: розшуку, арешту та подальшої конфіскації або примусового вилучення активів винних у агресії щодо України або об'єктів права власності РФ в дохід України. Серед учасників групи: Офіс Генпрокурора, АРМА, НАЗК, СБУ, Міністерство закордонних справ, НАБУ, Держфінмоніторинг.

Task Force UA взаємодіє із правоохоронними, розвідувальними та іншими державними, компетентними органами США та країн ЄС, Європолем щодо обміну даними про активи осіб, причетних до воєнних злочинів, а також щодо імплементації санкцій та протидії фізичним і юридичним особам, які порушують ці санкції. Міжвідомча група працює з Task Force KleptoCapture Міністерства юстиції США, Task Force Freeze and Seize Єврокомісії та іншими партнерами, залучає до співпраці міжнародних експертів.

Так, нещодавно [ЗМІ](#) повідомляли, що суперяхта «Royal Romance», що належить Віктору Медведчуку, який перебуває під санкціями, – буде продана на аукціоні після арешту в Хорватії на початку березня цього року. За рішенням хорватського суду 92,5-метрова яхта Медведчука має бути передана українському Агентству з розшуку та менеджменту активів (АРМА).

Крім того, Служба безпеки України спільно з детективами Бюро економічної безпеки виявила приховану на території України залізну руду, що належала компанії російського олігарха Алішера Усманов, який входить до найближчого оточення вищого військово-політичного керівництва рф. **Загальна вартість 160 тис. тонн руди, виявленої на складах у декількох портах України, складає майже 2 млрд грн.** Як [повідомляє прес-служба Мінекономіки](#), на вилучене майно накладено арешт, вирішується питання щодо його передачі до АРМА,

«Активи осіб, щодо яких Україна запровадила санкції й надалі залишатимуться надійним наповнювачем бюджету нашої держави та посилюватимуть міць Збройних Сил України», – так прокоментувала перша віцепрем'єр-міністерка-міністерка економіки України, [голова Міжвідомчої робочої групи](#) з питань реалізації санкційної політики Юлія Свириденко арешт СБУ цих активів.

Також, як [повідомляють «Схеми»](#), в рамках кримінального провадження Печерський районний суд м. Києва частково задовольнив клопотання Офісу Генпрокурора та наклав арешт із забороною відчуження на 7 готелів мережі Premier Palace у Києві, Львові, Одесі та Олександрії, якими володіє група VS Energy (за версією слідства, її контролюють громадяни РФ Александр Бабаков, Євгеній Гінер та Михайл Воеводін). Як йшлося в клопотанні Офісу Генпрокурора, це майно відповідає ознакам такого, «що одержане внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна та метою такого арешту є забезпечення зберігання речових доказів та забезпечення спеціальної конфіскації майна».

В цій справі ДБР за процесуального керівництва Офісу Генерального прокурора проводить досудове розслідування за кількома звинуваченнями, зокрема – привласнення майна та вчинення «злочинною організацією «Лужники», яке представлене фінансово-промисловою групою VS Energy, умисних дій, з метою зміни меж території або державного кордону України та порушення порядку, встановленого Конституцією України, за попередньою змовою групою осіб».

Але щодо цієї справи є певні побоювання, чи достатньо буде доказів у сторони обвинувачення, що арештовані готелі дійсно контролюють вказані фізичні особи, та сторона обвинувачення зможе їх надати суду для прийняття рішення про конфіскацію цих активів, адже у реєстрах бенефіціарами активів значаться інші особи.

Підтвердженням тому, що війна на цьому фронті тільки розпочинається, є недавні коментарі номінального власника арештованих активів. Як зазначає [Forbes](#), власником готелів є міжнародна група Financiere (*входить в готельний холдинг «PUMORI ENTERPRISES INVESTMENTS LTD»*), яка прокоментувала, що акціонерами є громадяни Євросоюзу, що підтверджується даними з офіційних реєстрів, а всі підозри щодо акціонерів групи «базуються на сумнівних підставах та непідтверджених даних».

Інше питання – чи зможуть українські суди сприймати непрямі докази контролю над активами, чи вимагатимуть прямих юридичних фактів, що підтверджуватимуть реального власника активів. Але ці питання не тільки до активів «лужниківської групи». В Україні ще багато активів, власники яких «сховалися» через складні структури власності в різних країнах (у т.ч. офшорних юрисдикціях). І якщо до широкомасштабної збройної агресії рф українські суди та й інші державні органи «довіряли» офіційним реєстрам Кіпру чи реєстрам в інших юрисдикціях з пільговим оподаткуванням, то нинішні реалії потребують більш складних рішень.